

Виктор Пелевин
Икстлан – Петушки

Неотдавнашната поява на герой на име Карлос Кастанеда в поредната серия на филма „Богатите също плачат“ отново привлече вниманието на руския духовен елит към неговия съименник, или както някои предполагат, прототип, загадъчния американски антрополог Карлос Кастанеда. За този човек е писано много, но никаква яснота у никого няма и до днес. Едни считат, че Кастанеда е открил за света тайните на древната култура на толтеките. Други смятат, че той е просто ловък компилатор, който е събрал хербарий цитати от Лудвиг Витгенщайн и списание „Psychedelic Review“, а после ги е смесил с истински антропологичен материал. Но във всеки случай книгите на Кастанеда са преди всичко първокласна литература, нещо, което признават дори и най-яроствните му критици. От написаните от него осем книги три вече са излезли на руски език и дори успяха да попаднат в каталозите на американските библиотеки. Останалите са били издадени за пръв път след 1973 година, която за родните книгоиздатели се явява Рубикон, отделящ законеното пиратство от незаконното. Така че засега никой не се решава да ги печата, и последната творба на Кастанеда, която може да бъде прочетена на руски, е „Пътуване към Икстлан“.

Тази книга, освен подробно описание на мексиканския клон от мистическия екзистенциализъм, съдържа една удивителна по красотата си алегория за живота като пътешествие. Това е историята на един от учителите на Кастанеда, индианският магьосник дон Хенаро, разказана от самия него.

Веднъж дон Хенаро се връщал у дома в Икстлан и срещнал безименен дух. Духът влязъл в борба с него, в която победил дон Хенаро. Но преди да отстъпи, духът го пренесъл в непозната планинска местност и го изоставил сам на пътя. Дон Хенаро станал и поел по пътя си назад към Икстлан. Насреща му взели да попадат хора, от които той се опитвал да узнае пътя, но всички те или го лъжели, или опитвали да го съборят в пропастта. Постепенно дон Хенаро почнал да се досеща, че всички, които срещал, всъщност са нереални. Това били фантоми – но заедно с това обикновени хора, един от които е бил и самият той преди срещата си с духа. Като разбрал това, дон Хенаро продължил пътя си.

След като изслушал тази странна история, Кастанеда попитал какво се е случило после, когато дон Хенаро се върнал в Икстлан. Но дон Хенаро отвърнал, че той така и не е стигнал до Икстлан. Той и досега върви натам, макар да знае, че никога няма да се върне. И Кастанеда разбрал, че Икстлан, за който говори дон Хенаро, не е просто място, където той някога е живял, а символ на всичко, към което се стреми човек в

сърцето си, към което той ще върви през целия си живот и което никога няма да достигне. А пътуването на дон Хенаро е просто иносказание, разказ за вечното завръщане към мястото, където човек някога е бил щастлив.

Разбира се, историята, която преразказва Кастанеда, не е нова. Един друг латиноамериканец, Хорхе Луис Борхес, изобщо твърди, че нови истории няма, а в целия свят света те са всичко на всичко четири. Първата е история за укрепения град, който шурмуват и отбраняват герои. Втората е история за завръщането, например, на Одисей, плаващ към бреговете на Итака, или в нашия случай, на дон Хенаро, отправил се към дома си в Икстлан. Третата история е разновидност на втората, разказ за търсенето. И четвъртата история е разказ за самоубийството на Бога.

Тези четири архетипа пътешестват из различните култури и във всяка от тях обрастват, тъй да се каже, с различни подробности. Попаднала на мексиканска почва, историята за вечното завръщане се превръща в разказ за пътуването към Икстлан. Но руското масово съзнание, както доказва общонационалният успех на мексиканската мелодрама „Богатите също плачат“, е много близко до латиноамериканското – ние сме не само Трети Рим, но и втори Юкатан. И затова не е чудно, че родната версия на историята за вечното завръщане се оказва много близка до разказа на мексиканския магьосник.

Поемата на Венедикт Ерофеев „Москва-Петушки“ е била завършена година или две преди появата на „Пътуване към Икстлан“, така че всяко заимстване е изключено. Сюжетът на това трагично и прекрасно произведение е много прост. Венечка Ерофеев, излизайки от входа, където миналата вечер го е захвърлила безименна сила, започва пътешествието към своя Икстлан, към гара Петушки. Скоро той се озовава във влака, където е обкръжен от цял куп спътници. Отначало те изглеждат напълно истински, както и хората, които среща по пътя си дон Хенаро – във всеки случай те охотно пийват заедно с Венечка и възторжено следят високия полет на духа му. Но после, след някаква авария, случила се с реалността, те изчезват, и Венечка се оказва сам в празния и тъмен вагон. Около него остават само вечни същности като Сфинкса и изгубени души като понтийския цар Митридат с нож в ръка. А влакът вече пътува в другата посока, отдалечавайки го от недостижимите Петушки.

Но само на повърхностния читател може да се стори, че наистина става дума за пътуване с влак. Ще приведа само един цитат: „Вървях през ливади и нивя, през шипкови гъсталаци и стада крави, в полето ми се кланяха житата и се усмихваха метличините... Слънцето залезе, а аз

все вървях. "Царице небесна, колко път има още до Петушки! – рекох си аз. – Вървя, вървя, а Петушки ги няма и няма. Вече навсякъде се стъмни... «Къде са Петушки?» – попитах аз, като наближих до нечия осветена веранда... Всички, които бяха на верандата, принаха да се смеят и нищо не казаха. Странно! Нещо повече, някой се кикотеше зад гърба ми. Обърнах се – пътниците от влака «Москва-Петушки» седяха по местата си и се хилеха гадно. Така ли било? Значи, още пътувам?“

Руският способ за вечно завръщане се отличава от мексиканския главно по названията на населените пунктове, покрай които съдбата води героите, и по психотропните средства, с помощта на които те излизат извън границите на всекидневния свят. За мексиканските магьосници и техните ученици това са халюциногенният кактус пейот, гъбите псилоципи и сложни микстури, приготвяни от татул. За Венечка Ерофеев и многохилядните адепти на неговото учение това са водката „кубанская“, розовото с повишен градус и сложните коктейли, приготвяни от лак за нокти и прах против потене на крака. Между другото, в пълно съответствие с практиката на магьосниците, всяка от тези смеси служи за изучаване на отделен аспект от реалността. Мексиканските магьосници си имат работа с разнообразни духове, а на Венечка Ерофеев се явява някакъв подозрителен господ, целият в сини мълнии, насмешливи ангели и срамежлив железопътен сатана. Очевидно работата тук е в това, че става дума не толкова за различни духовни същности, колкото за различни традиции за възприемане на свръхестественото в различните култури.

Сблъсъкът с духа изменил идеята за света, която е имал дон Хенаро, и той се оказал завинаги откъснат от останалите хора. Точно това по същество се случва и с Венечка, който завършва повествованието си с думите: „И оттогава не съм идвал в съзнание и никога няма да дойда“.

Но най-главното е, че сходни са не само начинът на пътешествие и неговите детайли, но и целта му. Петушки, към които се стреми Венечка, и Икстлан, към който върви дон Хенаро – това са, може да се каже, градове- побратими. За тях е известно само това, че героят се отправя натам. За Петушки Венечка много пъти повтаря на страниците на своята поема следното: „Там птичките не млъкват ни денем, ни нощем, там ни зиме, ни лете не спира да цъфти жасминът“. А за да предаде какво е за дон Хенаро Икстлан, Кастанеда цитира „окончателното пътешествие“ на Хуан Рамен Хименес:

...И я уйду. Но птицы останутся

петь, И останется мой сад со своим
зеленым деревом, Со своим колодцем.

Наистина, не си ли приличат?

Дон Хенаро броди около Икстлан, понякога почти достигайки го в чувствата си, също както Венечка Ерофеев след шестата глътка „кубанская“ почти разпознава в кълбата нощна московска мъгла очертанятия на петушкинските „Социални грижи“.

Но между пътешествията към Икстлан и Петушки има, освен множеството общи черти, една много голяма разлика. Тя се заключава в самите пътешествия. За героите на Кастанеда животът, независимо от всичко, си остава чудо и тайна. А Венечка Ерофеев го смята за мимолетно опиянение на душата. Това различие би могло да се счита за определящо, ако не бе едно обстоятелство. Работата е там, че по мнението на един друг учител на Кастанеда – дон Хуан, всички пътища, откъдето и да минават те – през мокрото есенно Подмосковие или в планините около пустинята Сонора, имат една обща черта – всички те водят за никъде.

КРАЙ

© Виктор Пелевин
© 1996 Иван Попов, превод от руски

Виктор Пелевин

Източник: Подкрушието

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/1817>]